

Ярослав МАЛИК

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЙОСИПА ЗАСТИРЦЯ

Розкрито просвітницьку діяльність письменника, вченого, громадського діяча о. Йосипа Застирця у роки навчання та педагогічної роботи у Бережанах, Львові, Тернополі, Відні.

Ключові слова: *Йосип Застирець, "Просвіта", духовна, педагогічна, видавнича діяльність, патріотичне виховання.*

Серед діячів, які особливо прислужилися українському національному відродженню в Галичині на початку ХХ ст., гідне місце займає о. Йосип Застирець – письменник, вчений, педагог, громадський діяч.

Народився Й. Застирець на хуторі Романці – присілку с. Конюшків Бродівського повіту – 15 серпня 1873 р. Навчався спочатку в народній школі у Львові. Німецьку гімназію з відзнакою закінчив у Бродах. Пізніше вчився у Богословській семінарії у Львові, після закінчення якої був священиком у сусідньому з Конюшковом Берліні та в Бережанах, де також викладав у гімназії¹.

Бережанський період, хоча й надто короткий, займає особливе місце в просвітницькій діяльності Йосипа Застирця. Саме тут він чітко усвідомив, що лише високоосвічений народ може добитися поваги серед інших народів. Тому всі свої зусилля прикладав до залучення якнайбільшої кількості українських дітей до навчання. Певну частину учнів з Бродівського повіту вчив за власні кошти. В результаті, за два роки у Бережанській польській гімназії було створено паралельні польські класи, в яких навчалось близько 70 учнів-українців².

Із Бережан Й. Застирець переїхав до Львова, де навчався на філософському факультеті університету. Іспити склав з географії, історії та німецької літератури. Закінчивши університет, працював в українській, 4-й польській та німецькій гімназіях у Львові, а згодом у Бучачі та Тернополі. У цей період значно активізувалася його громадсько-політична і просвітницька діяльність. За зразок служіння народу Й. Застирець взяв діяльність Маркіяна Шашкевича. Ще навчаючись у Львівському університеті, він висловив ідею збудувати пам'ятник М. Шашкевичу на Білій горі у Підлиссі (тепер Золочівського району) та перенести туди його тіло³. У 1910 р. до 100-річчя з дня народження М. Шашкевича перевидав у Тернополі "Русалку Дністровую", яка тільки тоді дійшла до народу (видання 1837 р. було конфісковане цензурою).

Працюючи у Тернополі, Й. Застирець став ініціатором створення там товариства імені княгині Ярославни, яке організовувало літературні вечори, бесіди, залучало кращі національно-свідомі сили до суспільно-політичної та просвітницької

роботи. Тут же він розпочав будівництво інституту для дівчат, яке, на жаль, не зміг довести до кінця. Пізніше, оцінюючи діяльність Й. Застирця, тернопільський староста-поляк наголошував, що не посол Старух, ані Ю. Левицький їм є небезпечними, а тихий Й. Застирець, що повертав до українства в народних школах тих українців, які давно ополячилися⁴.

Зрештою, сам, пишучи літературні твори, Й. Застирець намагався популяризувати історію українського слова серед якнайширших народних мас. З цією метою він у 1902 р. власним коштом видав “Історію руської літератури від найдавніших часів по нинішній день”. Хоча видання й було критично оцінено, проте, слід зазначити, що це був один із перших підручників, у якому в надзвичайно стислій формі подавалися довідки про пам’ятки української літератури та практично про всіх українських письменників до початку ХХ ст. Згодом, враховуючи зауваження критиків, Й. Застирець переробив підручник і в 1920 р. видав першу частину “Історії української національної літератури”. У передмові до видання автор писав: “Цю історію зладив я, йдучи за аксіомою Грінченка, що книжка для українців повинна бути в приступній формі й інтересно, щоби нею міг послуговуватися інтелігент, молодь і менш освітлений мужик, а не тільки одна верства суспільності”⁵.

Просвітницькій меті підпорядковувалася діяльність Й. Застирця й у Відні в 1915–1917 рр., де він був організатором і керівником Української учительської семінарії. До навчання в ній залучалися українська молодь з Галичини і Буковини, а також юнаки, що перебували в австро-угорських таборах військовополонених. За цей короткий період понад 300 юнаків, у т.ч. з Наддніпрянської України, закінчили семінарію й стали вчителями та просвітницькими працівниками⁶.

Й. Застирець, повернувшись у листопаді 1917 р. до Львова, аж до виходу на пенсію у листопаді 1929 р., був професором української академічної гімназії, де викладав історію, німецьку мову та літературу. І знову, поряд з викладацькою працею, він значну увагу приділяв просвітницькій діяльності. У період 1919–1920 рр. він її здійснював на сторінках заснованої ним газети “Нова Рада”, видання якої в тих умовах було справжнім життєвим подвигом⁷. Просвітницька роль газети “Нова Рада” в умовах, коли Польща окупувала Галичину і було заборонено друковане українське слово, є незаперечною.

Перший номер безпартійного політично-літературного щоденника “Нова Рада” вийшов 31 серпня 1919 р. Видавцем зазначався Й. Застирець, редактором – А. Лотоцький. Редакція знаходилася на площі Ринок, 10 – в будинку “Просвіти”.

Газета “Нова Рада” уже з першого числа виробила свою систему висвітлення політичних подій як в Україні, так і за її межами. Для цього в газеті було введено постійні рубрики: “Політичний огляд”, “Останні вісті”, “Новинки”. З № 5 (17 вересня) було введено рубрику “Мандрівка по часописах”, “щоби (як писав часопис) публіка знала все найцікавіше, що пишуть усі другі часописи, бо на провінції о них тяжко”. На сторінках часопису, поряд з політичними публікаціями, значна увага приділялася питанням освіти, культури, літератури і мистецтва, становища Греко-Католицької Церкви. Практично всі публікації часопису “Нова Рада” відзначалися високим оптимізмом, вірою в перемогу і побудову української державності. Так, у статті “Наша живучість”, розкриваючи актуальні проблеми історичного розвитку України, газета підкреслювала: “Отсі всі змагання до Просвіти, до поширення зна-

ння, до плекання рідної мови й культури свідчать про невмирущість нашої ідеї, що ніяка сила не зможе вбити життя нашого народу, винародувати нас! Нарід, що, мимо тільки терпінь, ударів і невдач, не стратив любови до світла, до пізнання правди, що все звертав до їх свої змагання – той народ не пропаде й мусить вибороти собі належне місце в сім'ї культурних народів”⁸.

Видавець та редактор часопису значну увагу звертали на мову газети, намагаючись видавати її загальноукраїнською літературною мовою. “Ми вважали (попідкреслювали вони) це доконечним вирівняти противенства між усіма київськими письмами та “галичанщиною”, бо крайня вже пора покінчити з цьою справою. З цього приводу вживаємо й чисто укр[аїн-ського] правопису”⁹. Часопис “Нова Рада” своїм змістом, мовою, стилем висвітлення подій швидко завоював популярність серед українців Галичини у той надзвичайно важкий для народу період.

Видавнича просвітницька діяльність Й. Застирця у період визвольних змагань не обмежувалася лише часописом “Нова Рада”. У 1918 р. він заснував видання “Бібліотеки оригінальних українських творів для молоді і родин”, в якій протягом 1918–1920 рр. вийшло шість випусків.

У важкий період польської окупації Галичини Й. Застирець продовжував працювати над розбудовою народної освіти у краю. Він став одним із ініціаторів заснування Першої дівочої гімназії Сестер Василянок у Львові, а в 25-річчя гімназії ініціював будівництво зразкового будинку гімназії по вул. Длугоша (тепер СШ № 4 по вул. Кирила і Мефодія). Одночасно організував збір коштів при церкві Непорочного Зачаття Пресвятої діви Марії для будівництва у Львові школи ім. Т. Шевченка (зібрано понад півтори тисячі доларів). Приміщення школи, разом із залом для читальні “Просвіти” Стрийської дільниці, було збудовано по вул. Супінського (тепер вул. Коцюбинського) протягом п’яти місяців, Й. Застирець особисто керував будівництвом цих приміщень, часто працюючи як простий робітник¹⁰.

Вихованню національного патріотизму українського населення Галичини сприяли також збудовані з ініціативи Й. Застирця пам’ятники в багатьох населених пунктах, особливо у рідному йому Брідському повіті. Наприклад, на горі Могила під Наквашею було збудовано пам’ятник св. Володимиру, на якому зроблено напис: “Народе! З могил встане воля, усміхнеться доля. Дай це, Боже!” Збудовано й церкву в с. Тетилківцях, на хресті біля церкви поміщено напис за М. Шашкевичем: “Народе! Свободоньки сонечко заблисло. Вставай, ти не неволі син!” За його ініціативою подібні пам’ятники встановлено в Звиженю і Шишківцях Брідського повіту. У церкві по вул. Зиблікевича (тепер частина вул. І. Франка) у Львові на кошти Й. Застирця було відзолочено іконостас. Художнє оформлення церкви здійснили молоді художники зі школи О. Новаківського, а художник П. Терещук за ескізом Й. Застирця, виготовив два великі мідні плакати патріотичного змісту під назвою “Туга і Слава”¹¹.

Будучи активним членом “Просвіти”, Й. Застирець провів сотні лекцій та бесід у читальнях “Просвіти”, церквах в містах і селах Галичини. Лише в 1919–1924 рр. у читальні “Просвіти” Стрийської дільниці у Львові, яку він відновив, прочитав 63 лекції. Низку лекцій прочитав у товаристві ремісників “Зоря”, що знаходилося по вул. Вірменській¹². Велика патріотична просвітницька діяльність Й. Застирця не залишилася поза увагою польської поліції, під наглядом якої він постійно перебував.

Після виходу у 1929 р. на пенсію Й. Застирець продовжував активно працювати на громадській ниві. Він їздив по селах, де після церковних відправ виступав перед селянами як патріот-проповідник на теми з української історії. У періодичних виданнях публікував просвітні статті з питань культури сільського господарства, його ефективності. Ось окремі їх назви: “Садить деревину!”, “Чи потрібні нам буряки”, “Найдешевший український вулик за два злотих”, “Ой так чи не так, сійте, люди, мак!” та інші. У 1935 р., сам захоплюючись бджільництвом, видав популярний підручник “Наука пасічництва”.

Останні роки життя Й. Застирець провів прикутим до ліжка важкою хворобою. Помер 15 січня 1943 р. на 70-му році життя та 45-му році священничої, педагогічної та просвітницької діяльності. Священничий похорон відбув в архікафедральному храмі св. Юра під проводом Й. Сліпого, у супроводі численного духовенства. У проповіді Йосип Сліпий, описуючи життя та діяльність Й. Застирця, підкреслив, що це була людина набожна, вчена, трудяща, визначний трудівник для народу, великий учитель, педагог, щирий суспільний робітник та працівник пера на рідній ниві¹³. Похований Й. Застирець на Личаківському кладовищі у Львові.

Надовго було забуто ім'я великого українського патріота та просвітницького діяча Йосипа Застирця. Сьогодні, в час національного відродження, воно повернулося, щоб стати зразком відданості та високого служіння рідному українському народові.

Iaroslav Malyk. Enlightening activity of Iosyp Zastyrets'

The author explores enlightening activity of writer, scholar and public activist Iosyp Zastyrets' during the years of studying and pedagogical work in Berezhany, Lviv, Ternopil', Vienna.

Key words: Iosyp Zastyrets', "Prosvita", intellectual, pedagogical, publishing activities, patriotic education.

¹ Малик Я. Йосип Застирець // Брідщина. – 1993. – № 1. – С. 23.

² Центральний Державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАУЛ). – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 391. – Арк. 102; Спр. 2160. – Арк. 53.

³ Там само. – Спр. 391. – Арк. 103.

⁴ Там само.

⁵ *Застирець Й.* Історія української національної літератури. – Львів, 1920. – С. 4.

⁶ ЦДІАУЛ. – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 2160. – Арк. 53.

⁷ Малик Я. Йосип Застирець та його газета “Нова Рада”(1919–1920 рр.) // Українська періодика: історія і сучасність. Тези доповідей і повідомлень Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (9–10 грудня 1993 р.). – Львів, 1993. – С. 249–254.

⁸ Нова Рада. – 1919. – 23 вересня.

⁹ Там само. – 20 вересня.

¹⁰ ЦДІАУЛ. – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 391. – Арк. 102–103.

¹¹ Там само. – Спр. 2160. – Арк. 53.

¹² Там само. – Арк. 56 зв.

¹³ Наша земля. – 1943. – 24 січня.